

HAZRET-İ ALİ'NİN HAZRET-İ PEYGAMBER'E VEKÂLETİ*

Güngör Aksu**

Öz

Temsil ve vekâlet kurumları, insanların geçmişten itibaren kullandıkları uygulamalardır. İslâmiyet gerek sosyal hayatta gerekse dinî hayatta insanların sorunlarının çözümlenmesinde ve karşılıklı ilişkilerin güven ve kolaylıkla yerine getirilebilmesi için bu kurumları kullanmıştır. Hz. Peygamber de birçok durumda bu kurumları kullanmıştır. Askerî, idarî ve siyasî alanlarda sahâbeden bazılarını kendisine vekâlet etmek üzere görevlendirmiştir. Bu sahabe arasında ise Hz. Ali, sahip olduğu özellikler bakımından ön plana çıkmıştır. Hz. Peygamber'in himayesinde büyümüş, her anını onunla geçirip vahyin nüzulüne şahit olmuştur. Bu sayede Hz. Peygamber'i çok iyi tanıma fırsatı bulan Hz. Ali, vekâlet ve temsil noktasında sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmiştir. Hz. Ali askerî, siyasî, ilmî alanlarda Hz. Peygamber'i temsil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali, Vekâlet, Temsil.

HAZRAT ALI'S MINISTER OF HAZRAT PEYGAMBER

Abstract

Representation and wakalah institutions have been taken significant part during the human history. Muslims has been used these institutions to solve individuals' problems and to make their relationship easier and trustful. On the other hand Prophet Muhammad has used these institutions several times. He has assigned some of his companions to represent him in military, administrative and political areas. Ali b. Abu Talib has come into prominence among them. He has grown up under the tutelage of the Prophet and witnessed the process of the revelation. By this means, Ali b. Abu Talib, who had an opportunity to make a close acquaintance with the Prophet, performed the representation tasks greatly. And He has represented the Prophet in military, administrative and political areas.

Keywords: Ali b. Abu Talib, wakalah, Representation.

GİRİŞ

İslâm Târîhi boyunca Hz. Peygamber ve ailesine büyük bir sevgi muhabbet duyulmuştur. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde ve daha sonrasında ailesi içerisinde özellikle Hz. Ali ön plana çıkmıştır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in ailesi ve yakın arkadaşları arasında önemli bir yer edinmiştir. Daha çocukluğundan itibaren Hz.

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü/İslam Tarihi Anabilim Dalında Doç. Dr. Gülgün Uyar Danışmanlığında 20.03.2015 tarihinde oy birliği ile kabul edilen Hazreti Ali'nin Hazreti Peygamber'e Vekâleti başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Peygamber'in himâyesinde yetişen ve her anını onunla bir arada geçirmeye çalışan Hz. Ali, birçok ilmi Hz. Peygamber'den öğrenme imkânı bulmuştur.

Bu müktesebâtı İslâm Târihi içerisinde Hz. Ali'yi askerî, siyâsî, dinî, sosyal ve kültürel alanlarda seçkin bir yere taşımıştır. Hz. Ali, Sahâbe içerisinde hem Hz. Peygamber ile olan yakınlığı hem ondan sonra ortaya çıkan gelişmelerdeki uygulamaları, karşı karşıya kaldığı sıkıntılar vb. sebepler neticesinde kaynaklarda hakkında en fazla bilgi bulunan sahâbe arasında yer almıştır. Bunlardan farklı olarak tarih içerisinde bazen bir sûfi, bazen bir cengâver bazen de bir mitoloji kahramanı olarak tasavvur edildiği birçok esere de tesâdüf edilmektedir.

Hz. Ali aynı zamanda üzerinde en fazla bilimsel araştırma yapılan ve hayatını çeşitli yönlerden ele alan tezlerin ve eserlerin yazıldığı bir sahabî olmuştur. İslam tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan ve hakkında birçok yönden çalışma yapılmış olan Hz. Ali'yi biz bu çalışmamızda farklı bir bakış açısı ile Hz. Peygamber'e hangi yönlerden vekâlet ettiğini temsil kavramı üzerinden ortaya koymaya çalışacağız.

Temsil ve Vekâlet Kavramları

Konumuz açısından temsil ve vekâlet kavramlarını ele almanın konumuzun aşılması açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Temsîl, insanoğlunun geçmişten itibaren birçok konuda başvurduğu bir uygulamadır. Arapça **m.s.l** kökünden¹ türeyen ve tef'îl bâbında mastar olan temsîl kelimesi, “Benzemek, bir şeyin aynısını yapmak, bir kişi veya bir topluluk adına fiiliyatta bulunmak” manalarına gelmektedir². Terim olarak ise temsîl, “*Bir şahsın, hukukî veya herhangi bir mevzu ile alakalı bir konuyu başka bir şahıs adına onun izni ve görevlendirmesi ile yerine getirmesi işlemidir*”³.

İslâm Hukuku içinde temsîl kavramının en geniş kısmını ‘vekâlet’ kavramı oluşturmuş ve akdî temsîl olarak yer almıştır⁴. Akdî bir temsîl olan “vekâlet” kavramı sözlükte “*Bir işi başka birine teslim etmek, korumak, muhafaza etmek, itimat ve*

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, (tsh. Emîn M. Abdülvehhâb-M. Sâdık el-Ubeydî), Beyrut 1997, XIII, 21.

² İbn Manzûr, XIII, 24.

³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 452.

⁴ Mustafa Ahmed Zerka (1999), *el-Fıkhu'l-İslâmî, fî sevbihi'l-cedîd*, Dimaşk 1964, I, 458.

sorumluluğu üzerine almak” gibi manalara gelen **v.k.l** kökünden türemiştir⁵. Terim olarak ise vekâlet, “*Bir kimsenin bizzat kendisinin yapabileceği bir iş veya hukukî işlemi yapma yetkisi bir başkasına vermesidir*”⁶.

İnsanların geçmişten itibaren ihtiyaç hissettiği bu müesseseye Hz. Peygamber’in de müracaat ederek önem verdiği bilinmektedir. Buradan hareketle Hz. Peygamber, ister ordu komutanı ister vali ister vergi memuru ya da kâtip olsun, devletin işleyişini devamlı kılacak ve gücünü ayakta tutacak önemli vazifelerde bu kurumu kullanmıştır⁷.

Bu açıklamalardan sonra konumuzu başlıklar halinde işlemenin daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A) Hz. Ali’nin Ehl-i Beyt Mensubu Olarak Vekâlet Ettiği Durumlar

Hz. Ali hayatı boyunca Hz. Peygamber’den bir an olsun ayrılmamaya ve her anını onunla geçirmeye gayret etmiştir. Çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber’in himayesine girmiş, Hz. Peygamber’in hayatını ve vahyin gelişini çok yakından görme şansını elde etmiştir. Hz. Peygamber ile aralarında kan bağı bulunması daha sonra Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fatıma ile evlenmesi, Ehl-i Beyt içerisinde yer alması Hz. Ali’nin Sahâbe arasında ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye Ehl-i Beyt mensubu olarak kendisini temsilen görevler vermiştir. Bu görevlerin başında hicret gecesi Hz. Peygamber’in yatağına yatması, Hz. Peygamber’de bulunan müşriklere ait emanetleri onun adına sahiplerine teslim etmesi gelmektedir.

Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin giderek artan eziyetleri karşısında Müslümanlara Mekke’den Medine’ye Hicret izni vermiştir. Bu iznin ardından Müslümanlar küçük gruplar hâlinde Mekke’yi terk ederek Medine’ye Hicret etmişlerdir. Mekke’de ise sadece Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ile bunların aileleri ve

⁵ İbn Manzûr, XV, 321; Ebü’t-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya’kûb Firûzâbâdî, *Kâmûsu’l- Muhît*, Beyrut, ty.,IV, 452.

⁶ Fikret Karaman ve diğerleri, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 2006, s. 688; Bilal Aybakan, “Vekâlet”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 1-3.

⁷ İbrahim Canan, *Hazreti Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, Nesil Yayınları, s. 205.

Hicret'e güç yetiremeyenler ile Hicret etmesi müşrikler tarafından engellenen Müslümanlar kalmıştır⁸.

Hz. Peygamber'in henüz Mekke'de bulunması ve Hicret etmemiş olması müşrikleri ona karşı bir tertip düzenlemek üzere harekete geçirmiştir. Zira onun da Mekke'den ayrılıp Medine'ye Hicret etmesi, onları gerçekten zor durumda bırakabilirdi. Böyle bir zamanda içinde buldukları şartları ve ne yapmaları gerektiğini görüşmek üzere Darü'n-nedve'de toplanmışlar ve Ebû Cehil'in önerisi üzerine Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmayı kararlaştırmışlardır⁹. Cebrâil vasıtasıyla bu girişimden haberdar olan Hz. Peygamber¹⁰, müşrikleri yanıltmak amacıyla o gece Hz. Ali'yi kendi döşegine yatırmıştır.

Hz. Peygamber'i o dönemde en iyi tanıyan ve onu en iyi şekilde temsil edebilecek yegâne insan, Hz. Ali idi. O, bizzat Hz. Peygamber'in gözetiminde ve terbiyesinde büyümüştür. Onun daha Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'le aynı evde birlikte yaşadığını görmekteyiz. Ve o, Hz. Peygamber'e peygamberlik davasında elinden gelen yardımı gösteren amcası Ebû Tâlib'in oğlu idi. Aralarındaki kan bağı, aynı Ehl-i beyt'ten olmaları sonucunu doğuruyordu ki, bu bağ vekâlet yani hukukî sonuç doğuracak temsil konusunda Arapların en çok dikkat ettikleri husus idi.

Bu açıdan baktığımızda Hz. Ali'nin şartlarında başka bir sahâbîyi görmek mümkün değildir¹¹. Böyle bir durumda Hz. Peygamber'miş gibi onun döşegine yatacak ve orada yatan bizzat oymuş izlenimini verecek yegâne kişi Hz. Ali idi. Bu sebeple Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, “*Bu gece döşegimde sen uyu ve üzerine benim Hadramevt işi yeşil bürdemi ört; şüphesiz onlar sana bir şey yapamayacak ve onlardan sana bir kötülük gelmeyecek*” buyurarak¹² onu yatağına yatırmıştır. Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in

⁸ Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk. Ali Muhammed Ömer), Kahire 2001, I, 193; Ebû'l-Hasen İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, (thk. Ebu'l- Fida Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1987, II, 3; Ebû'l- Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *es-Sîre*, (thk. Mahmud Ömer ed-Dimyâdî), Beyrut 2011, s. 205.

⁹ İbn Sa'd, I, 194; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-umem ve'l-mülük*, (thk. Muhammed Ali Beyzâvî), Beyrut 2012, II, 566-567; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 3-4.

¹⁰ Enfâl Suresi, 8/30.

¹¹ Saffet Sancaklı, “Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Olan ilişkilerinin Önemi ve Analizi”, *Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir Müftülüğü, İzmir 2009, s. 164.

¹² Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n- Nebeviyye* (thk. Muhammed Fehmî es-Seracânî-Hayri Saîd), Kahire 2003, II, 89-90; Taberî, *Târih*, II, 567; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 4.

emrini hiç tereddüt etmeden -ki öldürülmeyi de göze almış olarak- yerine getirmiş, o geceyi Hz. Peygamber'in örtüsüne bürünerek onun döşğinde geçirmiştir.

Temsil vasfının en belirgin özelliği temsil edilenin eksiksiz ve tam olarak temsil edilmesidir¹³. Kılık-kıyafet ve giyimin de insanların üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Bu sebeple Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin onu tam olarak temsil edebilmesi ve onun kendisi olduğu izlenimini verebilmesi için ona Hadramevt işi yeşil¹⁴ bürdesini giydirmiştir.

Hz. Peygamber'in bu hareketi göz ardı edilmemesi gereken bir husus idi. Eğer Hz. Peygamber böyle yapmamış olsaydı, Hz. Ali'nin temsil vazifesini tam olarak yapabilmesi mümkün olmayacaktı. Ayrıca o esnada Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunacak olan grupta şüpheye düşebilirdi. Hz. Peygamber, bu bürdesini ona giydirerek onun temsil vazifesini hakkıyla yapabilmesini sağlamıştır.

Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vekâlet ettiği bir diğer husus Hz. Fatımâ'ya hicret esnasında refakat etmesidir. Hz. Peygamber, Medine'ye Hicret yolculuğuna başladığında Mekke'de Hicret'e güç yetiremeyen ve engellenen Müslümanlar ile Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'da bulunuyordu¹⁵. Emanetleri sahiplerine teslim etmek üzere Mekke'de üç gün¹⁶ kalan Hz. Ali, bu görevi yerine getirdikten sonra yola çıkmaya hazırlandı. Hz. Ali yanına annesi Fâtıma bint Esed, Hz. Fâtıma ve Hicret'e tek başlarına güç yetiremeyen diğer Müslümanları alarak yola çıkmıştır¹⁷. Burada konumuzu ilgilendiren kısım Hz. Ali'nin Hicret'i esnasında yanında Hz. Fâtıma'nın da bulunmasıdır. Dolayısıyla Hz. Fâtıma da Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye emanetidir. Zira Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber ile birlikte Hicret edememiş ve geride kalmıştır. Onun da bir an evvel Medîne'ye Hicret etmesi gerekiyordu ki, o günün şartlarında bunu yalnız başına veya herhangi bir Müslüman veya Müslüman bir grupla yapması mümkün değildi. Başka bir Müslüman grupla Hicret etmesi hâlinde bu müşrikler tarafından Hz. Peygamber'e karşı olumsuz bir şekilde kullanılabilirdi. Mekke ile Medine arasını bir

¹³ İbn Sa'd, IV, 336.

¹⁴ İbn Hişâm, II, 89-90; Taberî, *Târîh*, II, 568; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 4. Kaynakların ekserisi Hz. Peygamber'in bu bürdesinin rengini yeşil olarak vermekte iken İbn Sâ'd ve İbn Hibbân bu bürdenin rengini kırmızı olarak vermektedir. Bkz. Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, (thk. Saîd Kerim) Beyrut 1987, s. 66; İbn Sâ'd, I, 194.

¹⁵ İbn Sa'd, I, 226; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 445.

¹⁶ İbn Sa'd, III, 22.

¹⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, *İmam Ali*, TDV Yay., Ankara 2011, s. 6; Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt (İslam Tarihinde Ali-Fâtımâ Evladı)*, İfav Yay., İstanbul 2005, s. 45.

kadının yalnız başına kat etmesi de mümkün değildi. Yollar güvenli değildi ve başına farklı sıkıntılar gelebilirdi. Bu sebeple Hz. Peygamber, onu Hz. Ali'ye emanet etmiştir. Hz. Ali, burada Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inden bir fert olarak onu temsilen bu vazifeyi üstlenmiştir.

Bu başlık altındaki bir başka husus ise Hz. Ali'nin Zi'l-kurbâ hissesini tevzî etmesidir. Hz. Peygamber hayatı boyunca ailesinin geçimini ve ihtiyaçlarını kendi eliyle yerine getirmiştir. Bizzat kendi emeği ile ailesinin geçimini o dönemin meşru kazanç yolları ile -ki ticaret en yaygın olanı idi- sağlamaya çalışmıştır. Medine döneminden itibaren bu gelirin yanında Kur'an-ı Kerim'de belirtilen¹⁸ ve doğrudan Hz. Peygamber'e ve onun ailesine tahsis edilen maddî gelirler de söz konusu olmuştur. Bu gelirlerin de tasarrufunu elinde bulunduran Hz. Peygamber, ailesi arasında bu gelirin taksim edilmesini kendisi sağlamıştır. Aile fertlerinin maddi-manevi durumları ile ilgilenmek, geçimlerini ve yaşelerini temin etmek, bu gelirlere onlar için tasarrufta bulunmak noktasında Hz. Peygamber bir nakîb/önder olarak hareket etmiştir. Hz. Peygamber döneminde zi'l-kurbâ adlı bu hisse ile alakalı dikkat çekilmesi gereken husus, bu hissenin ilgili kimselere kim tarafından dağıtıldığıdır. Burada da karşımıza Hz. Ali çıkmaktadır. İleride başkalarının bu konuda kendilerine muhalefet etmelerini engellemek için humustaki bu haklarını dağıtmak üzere Hz. Ali, kendisinin memur tayin edilmesini Hz. Peygamber'den talep etmiştir. Hz. Peygamber, onun bu talebini kabul etmiş ve bu vazife ile onu görevlendirmiştir. Hz. Ali bu vazifeye Hz. Peygamber'in sağlığında devam ettiği gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliklerinde de devam etmiştir. Fakat Hz. Ömer'in halifeliğinin son yıllarında devlet gelirlerinin iyice artmasından dolayı o sene Müslümanların ihtiyacı var diyerek halife tarafından ödenen bu payı o sene için geri vermiştir. Bu hususta şu bilgi bizim için önemlidir. Hz. Ali bu payı o sene Hz. Ömer ile görüşüp iade ettikten sonra amcası Abbâs, Hz. Ali'ye "*Kıyamete kadar bir daha bize verilmeyecek olan bir şeyi, bu sabah bize haram kıldın*" demiştir¹⁹.

Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vekâlet ettiği hususlardan bir başkası da onun adına kurbanlarını kesmesidir. Hz. Peygamber, Hicret'in 10. yılı Zilkâde ayında Hac etmek üzere hazırlanmış ve kendisiyle birlikte Hac etmek için Medinelilere emir vermiş,

¹⁸ Enfâl 8/41; Haşr 59/6, 7.

¹⁹ Uyar, *Ehl-i Beyt*, s. 469.

ayrıca Medine dışından Hac etmek üzere Mekke'ye hareket edeceklerin de Medine'de toplanmalarını ilan ettirmiştir²⁰. Hz. Peygamber, Hac görevini yerine getirmek üzere Medine'den hareket ettiği esnada Hz. Ali Yemen'de görevli idi ve Hz. Peygamber'in emriyle Hac esnasında ona yetişmek üzere yola çıkmıştır²¹. Hac esnasında Hz. Peygamber'e yetişen Hz. Ali, Hacca niyetlenmiştir²². Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi yanına alarak Hac ibadetine devam etmiş ve bu esnada Hz. Ali'ye yanında kurbanlığının bulunup bulunmadığını sormuştur. Hz. Ali, "Hayır Ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verince Hz. Peygamber onu kendi kurbanına ortak etmiştir.

Haccın sonunda kurban kesme safhasında ise Hz. Peygamber, sayıları 100 civarında olan kurbanlıklarını kesim alanına getirtmiş ve ömür yıllarının sayısı kadar deveyi kendisi keserek kurban etmiştir. Daha sonra bıçağı Hz. Ali'ye vererek geri kalan kurbanları kesme görevini ona vermiştir. Hz. Ali de Hz. Peygamber'in kendisine verdiği bu görevi yerine getirerek onun vekâletiyle kalan kurbanları kesmiştir.²³ Boğazlama işlemi bittikten sonra ise Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye her kurbanlık deveden bir parça almasını ve bu etlerin pişirilmesini emretmiş, pişirilen bu parçalardan Hz. Ali ile birlikte yemiştir²⁴. Ayrıca Hz. Peygamber, kurbanların kalan etlerini ve derilerini dağıtmakla da Hz. Ali'yi görevlendirmiştir²⁵.

Hz. Ali'nin Ehl-i Beyt mensubu olarak vekâlet ettiği durumlar başlığındaki son husus ise Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'i teçhiz ve tekfin etmesidir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in yaklaşık on üç gün²⁶ süren ve sonunda Dâr-ı Bekâ'ya göç ettiği hastalığı esnasında da hep yanında olmuş ve onun ihtiyaçlarını gidermeye ve ona yardımcı olmaya çalışmıştır. Hz. Peygamber'in hastalığının iyice arttığı, yürüyemeyecek duruma geldiği günlerde ise amcası Abbâs ile birlikte Hz. Peygamber'in kollarına girerek onu Hz. Âişe'nin odasına taşımışlardır²⁷. Hz. Peygamber'in cenazesinde Hz. Ali ilk olarak yıkama işlemini yapmıştır. Bu esnada Hz. Abbâs ve oğlu Fazl b. Abbâs ona Hz.

²⁰ Ebû Abdullah Muhammed İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Ahmet Ferîd el-Mizyâdî), Beyrut 2009, s. 667; İbn Hişâm, IV, 180; Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 2004, II, 452; İbn Sa'd, II, 157.

²¹ İbn İshâk, s. 668; İbn Hişâm, IV, 181.

²² Mustafa Asım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, Şamil Yay. İstanbul 1995, s. 290.

²³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 430.

²⁴ Vâkıdî, II, 466.

²⁵ Vâkıdî, II, 466.

²⁶ Raşit Küçük- İsmail Yiğit, *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebî)*, Kayıhan Yay. İstanbul 2006, s. 313.

²⁷ İbn İshâk, s. 706; İbn Hişâm, IV, 221; Taberî, *Târîh*, II, 226; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 667.

Peygamber' in cenazesini çevirerek, Üsâme b. Zeyd ve Hz. Peygamber'in azatlısı Şükrân ise ona su dökerek yardımcı olmuşlardır²⁸. Daha sonra Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbâs, Hz. Abbas'ın oğlu Fazl b. Abbâs ve Üsâme b. Zeyd'in yardımıyla kefenlemiştir. Hz. Ali son olarak Hz. Peygamber'i kabre indirmiştir²⁹. Hayatı boyunca Hz. Peygamber'den bir an olsun ayrılmayan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hastalığından Dâr-ı Bekâ'ya göçmesine kadar onun hizmetinden ayrılmamıştır.

A) Hz. Ali'nin İdarî, Kazâî ve Askerî Vekâleti

Gelenek ve kültürlerine son derece bağlı olan Araplar, bu yönlerini hep ön planda tutmuş ve buna uygun yaşamaya çalışmışlardır. Arapların bu yönünü iyi bilen Hz. Peygamber, birçok uygulamada bu durumu göz önünde bulundurmuş ve örfe de riayet etmiştir. Müslümanların peygamberi olan Resûl-i Ekrem, özellikle kabile liderliği ve kabile liderinin vazifeleri noktasında Arap geleneklerine de dikkat etmiş ve kendi yerine görevlendirme yaparken Arapların bu husustaki uygulamalarını dikkate almıştır. Bu bölümde de Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendi yerine vekil tayin ettiği hususlar incelenmeye çalışılacaktır.

1) Hz. Ali'nin İdarî Vekâleti

a) Ahid ve Anlaşmaların İfasında Vekâleti

Bu başlık altında ilk inceleyeceğimiz konu Hz. Ali'nin hicret esnasında Hz. Peygamber'in kendisine bıraktığı emanetleri sahiplerine ulaştırmasıdır. Hz. Peygamber, düzensizliğin, adaletsizliğin hüküm sürdüğü, güçlülerin fakirleri ezdiği Câhiliye Arap toplumunda güvenilirliği ile ön plana çıkan bir şahsiyettir. Küçüklüğünden itibaren, kavmi içerisinde güzel ahlâkı, doğruluğu, sözünde durması ve üstün hayâsı ile herkesin takdirini kazanmıştır. Bu vasıflarına bağlı olarak kavmi ona “*el-emîn*” (güvenilir kişi) lakabını vermiştir³⁰. Kureyş'in önde gelenlerinden Ebû Cehil, Ebû Leheb gibi can düşmanları bile onun eminliğinden şüphe etmemişlerdir³¹. Bu sebeple Hz. Peygamber'in evi daha gençlik yıllarından itibaren Kureyş'in emanetlerini bıraktığı bir ev hâline gelmiştir. Bi'setten sonra da ister müşrik ister Müslüman olsun birçok kimse

²⁸ Taberî, *Târîh*, II, 238; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 195.

²⁹ Taberî, *Târîh*, II, 239; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 195;

³⁰ Mehmet Ali Kapar, “Hz. Peygamber'in Güvenilirliği”, *İstem Dergisi*, Konya 2003, sy. 1, s. 42.

³¹ Ali Hikmet Berki, Osman Keskiöglü, *Hâtemü'l-Enbiyâ*, TDV Yay., Ankara 1997, s. 188.

bir yolculuğa çıkacağı zaman veya sair zamanlarda toplumdaki gasp, hırsızlık ve yağma olaylarına karşın değerli eşyalarını, mal ve paralarını güven içinde ona teslim ediyorlardı. Mekke toplumunda bu yönüyle tanınan Hz. Peygamber'in, kendisinde emanet olarak bulunan eşyaları Hicret ederken öylece bırakması düşünülemezdi. Çünkü bu eşyalar ona emanet edilmişti ve Hz. Peygamber her zaman emanet hukukuna riâyet etmişti. Bu emanetlerin de yerlerine teslim edilmesini sağlamadan Hicret yolculuğuna çıkması mümkün değildi. Farklı bir açıdan ise Hz. Peygamber ile emanet sahibi arasındaki alakayı bir akid olarak değerlendirmeye tâbî tutmakta mümkündür. Bilindiği şekliyle hukuk dilinde emanet³² “*emin ittihaz olunan kimse nezdinde bulunan şeydir*” ve emanet edenle emanet edilen arasında güven ilişkisi esastır³³. İradî olarak ve korunması maksadıyla bir malın emanet olarak bir başkasına tevdi edilmesi bir akid oluşturup vedâ olarak isimlendirilir³⁴. Vedâ akdi bir çeşit vekâlet hükmünde olup malı sadece korumaya yöneliktir. Kendisine emanet bırakılan kişinin temel görevi olan vedâyı koruma yükümlülüğü malı teslim almasıyla başlamaktadır. Vedânın korunmasında ise örf ve teamül en belirleyici unsur kabul edilmiş ve emanetçinin vedâyı kendi malı gibi koruması esas alınmıştır³⁵. Kanaatimizce bu durumda Hz. Peygamber ile ona emanet bırakanlar arasında bir akid söz konusudur. Dolayısıyla emanetleri muhafaza durumu şehirden ayrılması sebebiyle ortadan kalkan Hz. Peygamber, bu emanetleri sahiplerine iade etmekle mükelleftir. Bu iadeyi ya kendisi gerçekleştirecek ya da kendi yerine tâyin ettiği bir vekil bu iadeyi ifâ edecektir. Hz. Peygamber, üzerine zimmetli bu emanetlerin sahiplerine ulaştırılması için Hz. Ali'yi kendisine vekil kılmıştır. Zamanlama olarak ise Hicret'inden önce kendisinin emanetleri müdîlerine teslim etmemesi ise Hicret'ine dikkatleri celbetmemek için olmalıdır.

Hz. Peygamber'in, emanet malların geri verilmesi konusunda vekil olarak Hz. Ali'yi belirlemesini, o günkü örfün bu konudaki beklentisiyle doğru orantılı bir tâyin olarak düşünmek uygun görünmektedir. Hz. Peygamber'in vekili olarak Hz. Ali'nin konumunu tam manasıyla tespit edebilmek için bir hususa daha dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bu hususu beyan eden hadîs-i şerifte Hz. Peygamber: “*Ali bendendir;*

³² İslâm hukûkunda emânet şöyle tarif edilir: “Emanet hem belli tür akid ve hukukî işlemlerin ve buna bağlı olarak tarafların zilyedliğinin hukukî niteliğini, hem de meşrû bir sebebe dayalı olarak kullanma, işleme ve koruma sorumluluğuyla bir kimsenin yanında bulunan başkasına ait malın hukukî konumunu ifade eden bir terimdir.” Bkz. Hamza Aktan, “Emanet”, *DİA*, XI, TDV Yay., İstanbul 1995, 83.

³³ Aktan, “Emanet”, *DİA*, XI, 83.

³⁴ Mustafa Yıldırım, “Vedâ”, *DİA*, XLII, 596.

³⁵ Yıldırım, “Vedâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, XLII, 597.

ben de Ali'denim. Benim nâmıma (olan taahhüdleri ve akidleri), ancak ben ya da Ali yerine getirir"³⁶ buyurmuştur. Bu hadîs-i şerîf, akidlerle ilgili uygulamalarda Hz. Peygamber'in bulunmadığı yer ve zamanlarda tabii vekîlinin Hz. Ali oluşunu bildiren açık bir ifadedir.

b) Benî Kurayza Gazvesi Öncesi ve Sonrasında Vekâleti

Hiz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiğinde Medine'de bulunan Üç Yahudi kabilesinde olan Kurayza Yahudileri, diğer iki kabile gibi Hiz. Peygamber'e olan düşmanlıklarını çok fazla saklayamamışlar ve Hendek savaşında anlaşmayı bozarak Müslümanlara ihanet etmişlerdir³⁷. Bu durum Müslümanları zor durumda bırakmış ve Hiz. Peygamber Benî Kureyza'dan gelebilecek bir saldırıyla iki ateş arasında kalmamak için Medine içinde de bir askerî birlik görevlendirmek durumunda kalmıştır³⁸. Hendek Savaşı'nın bu safhasında Gatafan reislerinden Nuaym b. Mes'ûd'un Müslüman olması ve Hiz. Peygamber'in emri doğrultusunda Yahudilerle müttefikleri Kureyş'in arasını açmayı başarması neticesinde savaş müşriklerin hezimetini ile sonuçlanmış ve bu tehlike bertaraf edilmiştir³⁹.

Hiz. Peygamber Hendek Savaşı'ndan öğle saatlerinde döndüğünde Hâne-i saâdet'e Hiz. Âişe'nin yanına gelmiş⁴⁰ ve silahlarını çıkarmıştır⁴¹. Bu esnada Cebrâil Aleyhisselâm gelerek mescidin kapısında durarak⁴² Hiz. Peygamber'e "*Ey Allah'ın Resûlü! Silahını bıraktın mı?*" diye sormuş; Hiz. Peygamber "*evet*" dediğinde ise Cebrâil Aleyhisselâm "*Biz düşman sizden elini çekene dek silahlarımızı bırakmış değiliz. Allah sana derhal Benî Kurayza üzerine yürümeni emrediyor. Şimdi ben onları sarsmaya gidiyorum*" şeklinde Allah Teâlâ'nın emrini tebliğ etmiştir⁴³.

³⁶ Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, (303/915), *Hasâisü Ali b. Ebî Tâlib*, (thk. Muhammed b. Şerîf), Beyrut t.y., s. 67; Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî, *es-Sünen*, "Menâkıb", (thk. Mahmûd Şâkir), Beyrut 2004, V, 38.

³⁷ İbn İshâk, s. 397-398.

³⁸ Câsim Avcı, "Benî Kurayza", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 432.

³⁹ İbn İshâk, s. 404-405; Vâkıdî, I, 409-411; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 73;

⁴⁰ Vâkıdî, II, 3; ; İbn Sa'd, II, 70; Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, (thk. Abdülkâdir Muhammed Ali), Beyrut 2000, s.20.

⁴¹ İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 436.

⁴² İbn İshâk, s. 409; İbn Hişâm, III, 144; Vâkıdî, II, 3, İbn Sa'd, II, 70; Taberî, *Târîh*, II, 98.

⁴³ İbn İshâk, s. 408; İbn Sa'd, II, 70; Belâzürî, *Fütûh*, 20; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 75;; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 346.

Hız. Peygamber bu emri alır almaz zırhını giyinip silahlarını kuşanmaya başlamış ve Hız. Ali'yi çağırarak sancağını ona vermiş ve onu öncü birliklerin başında Benî Kurayza yurdunu kuşatması için önden göndermiştir⁴⁴. Bu emir ile birlikte hızlıca Benî Kurayza'yı kuşatmak üzere harekete geçen Hız. Ali, Yahudilerin kalelerinin dibine kadar ilerleyerek sancağı buraya dikmiştir⁴⁵. Hız. Ali'nin sancağı kalelerinin dibine diktiğini gören Yahudiler, kalelerinin üzerinden Hız. Peygamber'e ve mü'minlere sövmeye başlamışlar, bunun yanında Hız. Peygamber ve zevcelerine dil uzatmışlardır⁴⁶. Bu sözleri işiten Hız. Ali, geriden ana ordu ile birlikte gelmekte olan Hız. Peygamber'in yanına gelmiştir. Yahudilerin onun hakkındaki kötü sözlerini duymasını istemediği için de "Ey Allah'ın Resûlü! Şu pis insanların yanına kadar gitmeniz gerekmez" diyerek uyarıda bulunmuştur. Bu uyarının sebebini soran Hız. Peygamber'in karşısında ise⁴⁷ Hız. Ali, Yahudiler'in Ehl-i beyt aleyhinde sarf ettikleri nahoş sözlerini tekrar etmekten hayâ ederek susmuştur. Hız. Peygamber "Öyle sanıyorum ki, sen onlardan beni incitecek bir takım sözler işitmişsin" buyurunca Hız. Ali "Evet ey Allah'ın Resûlü!" şeklinde cevap vermiştir. Hız. Peygamber bunun üzerine Hız. Ali'ye "Mûsâ Peygamber Yahudilerden bundan daha ağırlı ile karşılaşmış ve daha fazla üzölmüştür" buyurmuştur⁴⁸. Bunun akabinde Hız. Peygamber, Hız. Ali'ye "Git! O Allah düşmanları beni görecekt olurlarsa söylemiş oldukları sözlerin hiçbirini söyleyemeyeceklerdir" buyurmuştur. Bu buyruk ile Hız. Ali tekrar vazife mahalline dönmüş, peşinden de Hız. Peygamber Benî Kurayza kalesine yaklaşmıştır⁴⁹. Kurayzalılardan kalelerini kuşatan Hız. Peygamber onları İslâm'a davet etmiş; fakat onlar yanaşmamışlardır. Hız. Peygamber bu defa onları Allah'a ve kendisine itaat ederek teslim olmaya çağırılmış, fakat Yahudiler bu teklifi de kabul etmemişlerdir⁵⁰.

Kuşatmanın şiddetine dayanamayan Yahudiler bir müddet sonra Hız. Peygamber'den sulh istemişlerdir. Kurayza Yahudileri Hız. Peygamber'e elçi göndererek kendileri hakkında hüküm vermek ve o hükme göre teslim olmak üzere bir hakem seçmek istediklerini belirtmişler, Hız. Peygamber de onların bu isteğine olumlu

⁴⁴ İbn İshâk, s. 409; İbn Hibbân, s. 148; Vâkıdî, II, 4; İbn Sa'd, II, 70.

⁴⁵ İbn İshâk, s. 409; Vâkıdî, II, 5.

⁴⁶ Vâkıdî, II, 5; Taberî, *Târîh*, II, 98.

⁴⁷ İbn İshâk, s. 409; İbn Hişâm, III, 144.

⁴⁸ İbn Sa'd, II, 73.

⁴⁹ İbn İshâk, s. 409; İbn Hişâm, III, 144.

⁵⁰ Köksal, *Hız. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 329.

cevap vererek ashâbından istedikleri kişiyi hakem olarak seçmelerine müsaade edeceğini belirtmiştir. Yahudiler sahâbe arasından Sa'd b. Muâz'ı⁵¹ seçtiklerini ve onun vereceği hükme göre teslim olacaklarını Hz. Peygamber'e iletmişler, Hz. Peygamber de onun hükmüne göre teslim olmalarını kabul etmiştir⁵².

Sa'd b. Muâz her iki taraftan da söz aldıktan sonra Kurayza Yahudilerine yönelmiş ve onlardan silahlarını bırakıp teslim olmalarını istemiştir. Yahudiler kendileri hakkında hüküm vermesi için seçtikleri Sa'd b. Muâz'ın bu isteğini yerine getirerek teslim olmuşlardır⁵³. Bir müddet sonra ise Sa'd b. Muâz hükmünü açıklamıştır. Sa'd b. Muâz, Kurayza Yahudileri hakkında

- Elleri silah tutan ve buluğa ermiş erkeklerinin öldürülmesine,
- Mallarının Müslümanlar arasında taksim edilmesine,
- Kadınlarının ve çocuklarının esir edilmesine hükmetmiştir⁵⁴.

Sa'd b. Muâz'ın verdiği bu hüküm aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın şeriatinde bulunan bir hükümdü. Tevrat'ın bu hükmünü iyi bilen Kurayza Yahudileri bu sebeple bu hükme itiraz edememişler ve bu cezanın, işledikleri suça binâen takdir edilmiş olduğunu kabullenmişlerdir⁵⁵. Hz. Peygamber gruplar hâlinde Medine çarşısında kazılan büyük hendeğe getirilen Yahudilerin boyunlarını vurma vazifesini ise Hz. Ali ve Zübeyr b. Avvâm'a vermiştir⁵⁶.

Benî Kurayza seferini ve sonrasında gelişen olayları göz önüne aldığımızda Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'i iki yerde temsil ettiğini görebiliriz. İlk temsil vazifesi Hz. Peygamber'in Hendek muharebesinden döndükten sonra Cebrâil Aleyhisselâm'ın Allah'ın emrini Hz. Peygamber'e tebliğ ederek onu Kurayzaoğulları üzerine sevk etmesi ile başlamaktadır. Gelen bu emir üzerine acele etmesi gerektiğini bilen Hz. Peygamber Hz. Ali'yi yanına çağırılmış ve kendisini vekâleten temsil etmek üzere

⁵¹ Sa'd b. Muâz o dönemde Evs kabilesinin liderleri arasında bulunmaktaydı ve Evs kabilesi Kurayza Yahudilerinin müttefiki idi. Yahudiler, eski dostlukları sebebiyle haklarında olumlu bir hüküm vereceğine inandıkları için onu hakem olarak seçmişlerdir.

⁵² İbn İshâk, s. 413; İbn Hişâm, III, 148; Vâkıdî, II, 13; İbn Sa'd, II, 73.

⁵³ Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 351.

⁵⁴ İbn İshâk, s. 414; İbn Hişâm, III, 148; Vâkıdî, II, 15; İbn Sa'd, II, 73; Taberî, *Târîh*, II, 101; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 83.

⁵⁵ İbn İshâk, s. 415; İbn Hişâm, III, 149; Vâkıdî, II, 16; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 92.

⁵⁶ Vâkıdî, II, 16; Taberî, *Târîh*, II, 104.

sancağı ona vererek öncü birliklerin başında Kurayza Yahudilerini kuşatmak için göndermiştir. Bu vekâleten temsîli iki yönden ele almak mümkündür. İlki savaş durumunda devlet başkanına ait sancağı taşımak ve kuşatmayı başlatarak yürürlükteki antlaşmayı bozan tarafa gerekli müeyyideyi uygulamak üzere muâhede sahibine vekâlet etmektir. Benî Kurayza, Hz. Peygamber’le yaptıkları Medine Sahîfesi/Antlaşması’ndaki şartları ihlâl ettiler. Bu durumda resmî muhatapları Hz. Peygamber’dir. Hz. Peygamber de ihânet sebepli bu ihlâli cezalandırmak üzere Benî Kurayza’nın teslim olmasını isteyecektir. Muâhedenin bozulduğuna dair tarafları ilgilendiren bu bildirim yapılması için Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi görevlendirmiştir. Önceki başlıkta Hz. Peygamber Hicret ettikten sonra ona bırakılan emânetleri Hz. Ali’nin teslim etmesi konusunda değindiğimiz “**Ali bendendir; ben de Ali’denim. Benim nâmıma (olan taahhüdlere ve akidleri), ancak ben ya da Ali yerine getirir**”⁵⁷ meâlindeki hadîs-i şerîf, Benî Kurayza ile ahdin bozulduğunun ilânı olan askerî harekâtın komutanı olarak Hz. Ali’nin görevlendirilmesini de açıklamaktadır. Bu durumda tek atanabilecek kişi o idi.

Benî Kurayza Gazvesi sonuçlandıktan sonra Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’e vekâleten edâ ettiği diğer vazîfesi ise Benî Kurayza erkeklerinin infazıdır. İhânetlerinin bedeli olarak Sa’d b. Muâz’ın hükmüne göre verilen idam cezasını antlaşma sahibinin yerine bizzat Hz. Ali’nin tatbik etmesi, akde dair bir konuda Hz. Peygamber’e onun vekîl olması ile alâkalıdır. Böyle bir durumda toplumun, muhatapları olarak onun Ehl-i beyt’inden bir şahsın karşılıklarına çıkması yolundaki beklentisini de burada dikkate almak gerekecektir.

c) Hz. Ebû Bekir’in Hac Emirliğinde Tevbe Sûresini Teblîğ Etmek Üzere Vekâleti

Hz. Ebû Bekir, 9 (631) yılında Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından Hac Emîri olarak görevlendirilip beraberindeki ashâb ile yola çıktıktan kısa bir müddet sonra Tevbe (Berâe) sûresi nâzil olmuştur⁵⁸. Hz. Peygamber, özellikle müşriklerle olan ilişkileri yeniden düzenleme esaslarını içeren yeni âyetleri Hac mevsiminde insanlara ulaştırmak için kendi vekili olarak Hz. Ali’yi görevlendirmiştir. Bu yeni inen âyetlerde özellikle, müşriklerle yapılan antlaşmaların süresi ile ilgili bildirimler, antlaşma

⁵⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, V, 38; Nesâî, s. 67.

⁵⁸ İbn İshâk, s. 621; İbn Hişâm, IV, 135; İbn Sa’d, II, 153; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 223.

olmayan müşriklere Müslüman olmaları için dört ay mühlet verilmesi, bu yıldan sonra müşrik olanların Kâbe'yi ziyaret edemeyecekleri ve Kâbe'nin çıplak tavaf olunamayacağı gibi emirler yer almakta idi⁵⁹.

Hac döneminde Arap yarımadasının değişik yerlerinden birçok farklı kabileye mensup insan Mekke'ye gelecekti. Ve bu görevi yerine getirecek kimsenin hepsinin kabulleneceği bir kimse olması gerekirdi ki, bu da ya Hz. Peygamber olacaktı ya da ailesinden biri. Bu sebeple önde gelen sahâbîlerden birini görevlendirmesi geleneksel açıdan bu görev için etkili olmayacaktı. Araplar arasındaki âdet ve geleneğe göre bir antlaşmanın üzerinde ancak devlet veya kabîle başkanı ya da onların ailelerinden görevlendirdiği biri söz sâhibi olabilirdi⁶⁰. Bu sebeple Hz. Peygamber'in ya bizzat kendisinin gitmesi ya da ailesinden birini görevlendirmesi gerekmekte idi. Söz konusu gerekliliği, bu sûreyi halka Hz. Ebû Bekir'in teblîğ etmesi yönünde görüş belirtenlere Hz. Peygamber'in verdiği cevapta da açıkça görebilmekteyiz. Hz. Peygamber kendisine bu âyetleri Hz. Ebû Bekir teblîğ etsin diyenlere; “*bu nevî sözleşmelerin teblîğini benim ya da ailemden birinin yerine getirmesi gerekir*”⁶¹ şeklinde açıklama getirmiştir.

Hz. Peygamber görevini açıklamak için Hz. Ali'yi yanına çağırması ve ona şöyle buyurmuştur: “*İnsanlar Mina'da kurban günü toplandıkları zaman, Berâe sûresinde nâzil olan kâfirlerin cennete giremeyeceği, bu yıldan sonra müşriklerin hacedemeyeceği, Kâbe'nin çıplak tavaf edilemeyeceğine dair hükümleri onlara ilân et*”⁶². Hz. Ali, önde gelen diğer sahâbîlerin yanında genç ve tecrübesiz olduğunu ileri sürerek bu görevi hemen kabul etmek istememiştir. Bu görevi kendisine vermek için yanına çağırılan Hz. Peygamber'e “*Ey Allah'ın Resûlü, ben ne yaşıyorum ne de hatîbim*”⁶³ demiş; bunun üzerine Hz. Peygamber, “*Muhakkak bunu ya ben götüreceğim ya da sen götüreceksin. Bunun için ya sen gideceksin ya da ben gideceğim; Sen git! Hiç şüphesiz, Allah senin diline ve kalbine sebat verir*” buyurarak, mübarek elleri ile göğsünü

⁵⁹ Bu emirler hakkında geniş bilgi için bkz. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Huzur Yay. İstanbul 2007, IV, 260-280.

⁶⁰ İbrahim Sarıçam, “Hz. Ali ve Hayatı” *Hayatı ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2004, s. 22; Adnan Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, Beyan Yay. İstanbul 2008, s. 26.

⁶¹ İbn İshâk, s. 623; İbn Hişâm, IV, 137; Taberî, *Târîh*, II, 192; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

⁶² İbn İshâk, s. 623; İbn Hişâm, IV, 137; Taberî, *Târîh*, II, 192; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

⁶³ İbn İshâk, s. 275; İbn Hişâm, I, 337.

sığamıştır⁶⁴. Buradaki ifadelerden Hz. Peygamber'in bu sorumluluğu yerine getirme bakımından Hz. Ali'ye olan güvenini de açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Hz. Peygamber'den bu görevi alan Hz. Ali, bizzat Hz. Peygamber tarafından devesi Kasvâ (Adbâ)'ya⁶⁵ bindirilerek Hz. Ebû Bekir'in ardından gönderilmiştir⁶⁶. Hz. Ebû Bekir yolda iken Hz. Peygamber'in devesinin sesini işitmiş ve bu Kasvâ'nın böğürtüsüdür deyip Hz. Peygamber'in geldiğini düşünerek durmuştur. Fakat karşısında Hz. Ali'yi görmüştür⁶⁷. Temsîl vasfının en belirgin özelliği temsîl eden kimsenin vazifesini eksiksiz yerine getirmesidir. Daha önce ele almaya çalıştığımız üzere Hz. Peygamber Hicret esnasında Hz. Ali'ye yeşil renkli bürdesini, ileride temas etmeye çalışacağımız Hendek savaşı esnasında da sarığını, zırhını ve kılıcını vermiştir. Kanaatimizce burada da Hz. Peygamber, kendisini temsîl edecek olanın her bakımdan temsîl edebilmesi ve halkın onu temsilci olarak akıllarında soru işareti olmadan kabul etmesi gerektiğini bildiği için Hz. Ali'yi bu en meşhur devesi ile göndererek onun temsîl yönünü kuvvetlendirmiştir.

Hz. Ali görevi alınca yola çıkarak Hz. Ebû Bekir idaresindeki gruba yetişmiştir. Hz. Ebû Bekir, ifrad haccına niyet ederek Mekke'ye girdikten sonra insanlara Hac vazifelerini anlatan bir hutbe vermiştir. Hutbesini bitirdikten sonra ise Hz. Ali kalkarak insanlara Berâe suresinin inen âyetlerini tebliğ etmiştir. Hac vazifelerini bir bir yerine getiren Hz. Ebû Bekir, Arafat'ta da bir hutbe okuduktan sonra Hz. Ali'ye "Kalk yâ Ali! Resûlullâh Aleyhisselâm'ın elçiliğini yerine getir" demiştir. Bunun üzerine Hz. Ali kalkarak burada da insanlara Berâe sûresini tebliğ etmiştir. Akabe cemresinde de bu durum devam etmiş, burada da Hz. Ali "Ey insanlar! Ben sizlere Allah Resûlünün elçisiyim" şeklinde hitap etmiş, müşrikler bunun üzerine "Ne hakkında?" şeklinde karşılık verince, Hz. Ali onlara Berâe sûresini tebliğ etmiştir⁶⁸.

Müşrikler, Hz. Ali'nin bu bildirimlerine karşı tepki göstermişler ve "Biz senin ahdinden de amcanın oğlunun ahdinden de uzağızdır. Amcanın oğluna tebliğ et ki, biz ahdimizi arka tarafımıza atmışızdır. Bizimle onun arasında mızraklarla savaşmaktan,

⁶⁴ Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, (thk. Riyad Zirikli- Süheyl Zekkâr), Beyrut 1996, II, 355; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

⁶⁵ İbn İshâk s. 623; İbn Hişâm, IV, 137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

⁶⁶ Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 432.

⁶⁷ İbn Hişâm, IV, 137; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 224.

⁶⁸ Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, IX, 437-439.

kılıçlarla savaşmaktan başka ahid yoktur”⁶⁹ karşılığını vermişlerdir. Müşrikler bu tavırlarından sonra dönüp giderlerken akılları başlarına gelmiş ve birbirlerine “*Yahu siz ne yapıyorsunuz? Kureyşliler bile Müslüman olmadı mı?*” diyerek birbirlerini kınamışlar ve Müslüman olmuşlardır⁷⁰.

Burada dikkat etmemiz gereken husus, Hz. Ali’ye karşı müşriklerin biz senin ve amcanın oğlunun ahdinden uzağız ifadelerini kullanmalarıdır. Bu ifadeleri onların Hz. Ali’nin açık bir şekilde Hz. Peygamber’in temsilcisi olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir. Hz. Peygamber’in kendi ailesinden olan temsilcisine bile böyle bir karşılık verebilen müşrikler yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi Hz. Peygamber’in, ailesinden olmayan bir sahâbîyi görevlendirmesi durumunda kanaatimizce hiç itibar göstermeyip onu dinlemeyeceklerdi. Bu durum tebliğ edilen âyetlerin dikkate alınmaması gibi bir sonucu bile meydana getirebilirdi. İşte Hz. Peygamber bu şekilde olası bir dikkate almama durumunun da önüne geçmiştir.

2) Kazâi Vekâleti

Medîne döneminden itibaren İslâm topraklarının genişlemesi neticesinde İslâm toplumunun nüfusu artmış ve dînî bir takım problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bundan dolayı da Hz. Peygamber, İslâmiyet’i kabul eden bu yeni topluluklara hem İslâm’ı anlatmaları hem de insanların karşılaştıkları problemlere çözüm bulmaları için sahâbeden bazılarını kadı olarak görevlendirmiştir. Örneğin Muâz b. Cebel Cened’e, Hz. Ali Yemen’e, Osman b. Ebü’l-Âs Tâif’e ve Attâb b Esîd Mekke’ye kadı olarak görevlendirilmiştir⁷¹.

Hz. Peygamber birkaç örneğini verdiğimiz üzere birçok yere kadı tâyin etmiştir. Yanında yetişmiş, vahyin nüzûlüne şahit olmuş Hz. Ali’yi de Yemen’e kadı olarak görevlendirmiştir. Hz. Ali ilk etapta bu görevi kabul etmemiş özellikle ilmi yönünün böyle ağır bir sorumluluğu kaldırarak durumda olmadığını belirtmiştir. Fakat Hz. Peygamber onu bu hususta teşvik etmiş ve elini Hz. Ali’nin göğsüne vurarak Allah Teâlâ’ya onun dilini kuvvetlendirmesi ve kalbine doğruları ilham etmesi yönünde duâ

⁶⁹ Taberî, *Târîh*, II, 192; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 161.

⁷⁰ Taberî, *Târîh*, II, 192; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 161.

⁷¹ Fahrettin Atar, “Kadı” *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 66.

etmiştir⁷². Bu duâdan sonra ona, hüküm verme yönünden tavsiyelerde de bulunan Hz. Peygamber, onu Yemen'e göndermiştir⁷³.

Böylece bu görevinde de Hz. Ali, devlet başkanı olarak Hz. Peygamber'in uhdesinde bulunan hükmetme ve anlaşmazlıkları giderme konusundaki hukûkî sorumluluğu, onun izni ve görevlendirmesi ile vekâleten üstlenen bir kadı olarak görev yapmıştır. Zira valileri devlet başkanı konumunda olan Hz. Peygamber atadığı gibi fikhî konularda insanlara yardımcı olacak kadıların da memur olarak Hz. Peygamber atamıştır. Bu bağlamda kadılar da bu alanda Hz. Peygamber'in temsilcileri konumundadırlar. Fıkıh bilgisi ve hüküm çıkarma yetisi açısından Hz. Peygamber'i temsil etme noktasında en iyi örneklerin başında Hz. Ali gelmektedir. Bir sonraki bölümde daha geniş olarak ele almaya çalışacağımız üzere ilmi birikim açısından Hz. Peygamber'i en iyi temsil edecek kişi Hz. Ali kabul edilmiştir.

3) Askerî Vekâleti

a) Seriyeye Komutanlığı

Tebük hariç Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaşlara⁷⁴ katılan Hz. Ali, bu savaşların dışında üç seriyeye komutan olarak görevlendirilmiştir⁷⁵. Hz. Ali'nin

⁷² Belâzürî, *Ensâb*, II, 352; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's-Sahabe*, (thk, Muhammed İbrahim el-Bennâ), Kahire 1973, III, 596; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshak es-Sicistânî, *es-Sünen*, "Akziye", (nşr. Ahmed Sa'd Ali), Kahire 1938, IV, 11.

⁷³ Ebû Dâvud, "Akziye", IV, 11-12. Kadıların davalara bakarken uymaları gereken kurallar açısından Hz. Peygamber'in Muâz b. Cebel ile yaptığı konuşma önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tirmizî, "Ahkâm", III, 70.

⁷⁴ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullâh İbn Abdilber, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, (thk. Ali Muhammed Bicâvî), Beyrut 1992, III, 1097; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 588.

⁷⁵ Hz. Peygamber hicretin dokuzuncu yılında Tâif kuşatmasından döndükten sonra Zilhicce ile Receb ayları arasında Medîne'de geçirmiştir. Bu tarihten sonra Bizans imparatoru Herakleios ile Hıristiyan Arapların Müslümanlar üzerine saldıracakları haberini alınca Bizanslılara karşı savaş hazırlıklarına başlanmasını emretmiştir. Savaş hazırlıklarının tamamlanması ile birlikte Receb ayında harekete geçen Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Medîne'de ailelerine ve işlerine bakmak üzere vekil bırakmıştır. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 149; İbn Hişâm, IV, 116; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 486. Hz. Ali, Hz. Peygamber ile birlikte o zamana kadar yapılan bütün savaşlara katılmıştır. Dolayısıyla Bizans gibi güçlü bir düşmana karşı yapılan bu sefere katılmayıp Medîne'de kalmaya pek taraftar olmamasına rağmen Hz. Peygamber'in sözüne riâyet ederek Medîne'de kalmıştır. Hz. Ali'nin, Medîne'de kalıp, Hz. Peygamber'in ailesi ile kendi ailesinin işlerini yürütürken, Medîne'de münâfikların onun hakkında yalan haberler uydurmaya başlamışlardır. Münâfikların onun hakkında "Ali önemsiz görüldü; kadınların ve çocukların muhafızlığına lâyık görüldü. Hz. Peygamber onun arkadaşlığını hoş görmedi" şeklinde dedikodular yaymaya başlamışlardır. Bkz. İbn Hişâm, IV, 116; İbn Kesîr, *es-Sîre*, s. 486; Fıglalı, *İmam Ali*, s. 39. Bu dedikoduların iyice yayılması ve Hz. Ali'yi rahatsız etmesi üzerine Hz. Ali silahlarını kuşanıp Hz. Peygamber'e yetişmek üzere yola çıkmıştır. Hz. Peygamber ordusuyla birlikte Curf denilen bölgede mola verdiği esnada ona yetişen Hz. Ali, Hz. Peygamber'e münâfikların dedikodularını anlatarak "Beni kadınlarla ve çocuklarla mı bırakıyorsun" demiştir. Hz. Ali'nin çok üzüldüğü gören Hz. Peygamber Hz.

komutan olarak görevlendirildiği seriyyelerin ilki Sa'd b. Bekroğulları kabilesi üzerine sevk edilmesidir. Hz. Peygamber Hicret'in altıncı yılında, Hayber Yahudileri ile ittifak kurmak isteyen bu kabile üzerine Hz. Ali komutasında yüz kişilik bir birlik göndermiştir. Hz. Ali komutasındaki bu birlik onları Yahudiler ile birlik olmadan önce kuşatmış ve onlara taarruz etmiştir. Bu taarruz neticesinde kısa bir süreliğine kaçan kabile mensupları daha sonra liderleri Berâ b. Uleym'i göndererek teslim olmuşlardır. Bu baskın neticesinde Müslümanlar ganimet olarak 500 deve ile 2000 koyun ele geçirmişlerdir. Burada üç gün kalan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hissesini ayırdıktan sonra ganimeti askerler arasında taksim etmiş ve daha sonra Medine'ye geri dönmüştür⁷⁶.

Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Tayy kabilesi üzerine gönderdiği seriyyede de komutan olarak görevlendirmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Arap kabilelerinin itaatini sağlamak ve putları ortadan kaldırmak üzere Hz. Peygamber birçok kabile üzerine seriyyeler göndermişti. Bu kabilelerin büyüklerinden olan ve adını Tayy b. Üded b. Zeyd'den alan Tayy kabilesi, Ecâ dağına yerleştirdikleri ve ibadet ettikleri Fels (Füls) putu ile de tanınmakta idi⁷⁷. Hicret'in 9. yılında Hz. Peygamber Tayy kabilesini itaat altına almak ve putlarını yıkmak üzere tamamı Ensârdan oluşan 150 kişilik bir birliğin başında Hz. Ali'yi komutan olarak görevlendirmiştir. Bu birlik ile harekete geçen Hz. Ali, sabah vakti ânî bir hücumla Tayy kabilesini gafil avlamış ve onlardan bol miktarda

Ali'ye "Onlar yalan söylemişler. Seni, arkamda bıraktığım işleri görmem için bıraktım. Geri dönerek ailemin ve ailenin yanında kal. *Ey Ali! Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı ne ise senin de bana yakınlığın öyledir; fakat benden sonra peygamber gelmeyecektir*" buyurmuştur. Bkz. İbn Hişâm, IV, 116; İbn Sa'd, III, 22-23; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 149; İbn Kesir, *es-Sîre*, s. 486; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiü's-Sahîh*, "Megâzî", (thk. Muhammed Fûad Abdülbâki-Muhibbüddin el-Hatîb), Kahire 1980, III, 23; Ebü'l Hüseyin Müslim b. Haccâc Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh* "Fezâilü's-Sahâbe", (thk. Yahyâ İsmâil), Kahire 1998, VII, 411; Tirmizî, "Menâkıb", V, 40. Bunun üzerine Hz. Ali bu müjde ile Medine'ye geri dönerek Hz. Peygamber'in ve ailesinin işleri ile ilgilenmiştir. Böylece bir kez daha Hz. Ali'ye olan sevgisini gösteren Hz. Peygamber, ona karşı oluşturulmaya çalışılan olumsuz düşüncelerin önüne geçmiş ve onun değerini ifade etmiştir. Zira Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn arasında kardeşlik ve nübüvvet yakınlığından başka Tûr dağına çıktığı zamanlarda Benî İsrâil'i idâre etmek üzere Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'ya vekâlet etmesi münâsebeti de söz konusudur. Geniş bilgi için bkz. M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2001, II, 69. Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız üzere Hz. Peygamber ile Hz. Ali "Muâhât" usulünce kardeş olmuşlardı. Aralarında kan bağı da mevcuttu ve Hz. Peygamber onu kendi yerine Medine de vekil bırakmıştı. Bu açıdan nübüvvet hariç -ki hadîste bu belirtilmiştir- Hz. Mûsâ'nın yanında Hz. Hârûn'un konumu ne ise Hz. Peygamber'in yanında da Hz. Ali'nin konumu öyle idi. Böylece Hz. Peygamber, Hz. Ali üzerinden fitne tohumları ekmeye çalışan münâfikların dedikodularının önünü de kesmiştir.

⁷⁶Vâkıdî, II, 59-60; İbn Sa'd, II, 86.

⁷⁷Apak, Âdem, "Tay (Benî Tay), *DİA*, İstanbul 2014, XL, 187.

esir ve ganimet ele geçirmiştir. Buradan putun olduğu yere gelen Hz. Ali, Fels (Füls) putunu yerle bir ederek görevini yerine getirmiştir⁷⁸.

Son olarak ise Hz. Ali'nin Yemen seriyyesini ele almaya çalışacağız. Hz. Peygamber Hicret'in 10. yılında Hz. Ali'ye siyah bir sancak vererek üç yüz kişilik bir süvari birliğinin başında Yemen'e göndermiştir. Hz. Ali süvarileriyle ilk olarak Mezhecliler'in yurduna gelmiş, buradan da süvarilerini kollara ayırarak seferine devam etmiş ve birçok esir ile birlikte çoğunluğunu deve ve koyunların oluşturduğu yüklü bir ganimet ele geçirmiştir⁷⁹. Hz. Ali ganimet mallarını Büreyde b. Husayb el-Eslemî'ye teslim ettikten sonra seferine devam etmiş ve farklı bir toplulukla karşılaşmıştır. Hz. Ali bu topluluğu İslâm'a davet etmiş, fakat onlar bu daveti kabul etmedikleri gibi Müslümanlara hücum etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ali de karşılık vermiş ve yirmi kadar müşrik öldürülmüştür. Sonunda bu topluluk teslim olmuş ve Hz. Ali'nin tekrar onları İslâm'a daveti üzerine Müslüman olmuşlar ve zekât ile sadakalarını Hz. Ali'ye teslim etmişlerdir⁸⁰. Hz. Ali ganimet malını bir araya toplayarak beşe ayırmış bir okun üzerine "Allah'a aittir" ifadesini yazarak Hz. Peygamber'e götürmek üzere beşte birini ayırmış, kalan beşte dördlük kısmı ise askerleri arasında dağıtmıştır⁸¹. Hz. Ali Yemen seferini tamamladıktan sonra Hz. Peygamber'e Hac yolculuğunda yetişmek üzere yola çıkmıştır.

b) Mübâreze

Araplar arasındaki mücadeleler genellikle mübâreze⁸² (iki taraftan kabîle liderlerinin belirlediği iki veya daha fazla savaşçı arasında teke tek savaş) ile başlardı⁸³.

⁷⁸ Vâkıdî, II, 375; İbn Sa'd, II, 150.

⁷⁹ Vâkıdî, II, 445; İbn Sa'd, II, 155; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 396-397 Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, VII, 26.

⁸⁰ Vâkıdî, II, 447; İbn Sa'd, II, 155

⁸¹ Vâkıdî, II, 447.

⁸² Cevad Ali, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslam*, Beyrut 1970, V, 440. Bazı durumlarda mübâreze liderler arasında da gerçekleşebilirdi. Örneğin Sıffin savaşında Hz. Ali, çadırının önünde Muâviye b. Ebû Süfyân'a seslenerek, sorunun ikisi arasında olduğunu ve askerlerin kanını dökmek için karşısına çıkıp çarpışmasını teklif edip onu mübârezeye dâvet etmiştir. Fakat Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ali'nin mübârezelerini ve savaşlardaki cesaretini bildiği için bu teklifi kabul etmemiştir. Bkz. Taberî, *Târih*, III, 86; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 312; Ethem Ruhi Fığlalı da Hz. Ali'nin Muâviye b. Ebû Süfyân'a yazdığı mektupta geçen şu ifadelerini aktarır: "Bizi savaşa çağırdın. Sen iki tarafı savaşmaktan uzak tut ve insanları bir tarafa bırakarak tek başına bana karşı meydana çık. O zaman hangimizin günahkâr ve hangimizin basiretinin kör olduğunu göreceksin. Bilmelisin ki ben dedenin ve dayının kellesini Bedir'de uçuran Ebû'l-Hasan'ım. Kılıcım hâlâ elimdedir ve o günkü îmân ve cesâretimle seni karşılarım." Bkz. Fığlalı, *İmam Ali*, s. 70-71.

Hicret'ten sonra Mekkeli müşrikler ile Medineli Müslümanlar arasında meydana gelen büyük savaşlarda da mübâreze ön plana çıkmaktadır. Biz de konumuz itibari ile burada iki savaş esnasındaki mübârezeleri ve bu mübârezelerde Hz. Ali'nin öne çıkışını ele almaya çalışacağız.

İlk olarak Bedir savaşına temas etmeye çalışacağız.

Konumuz aşısından savaşın tamamını ele almamakla birlikte bizi ilgilendiren olayların savaşın ilk merhalesinde gerçekleşmiş olmasından dolayı bu safhayı ele almaya çalışacağız. Bedir bölgesinde karşı karşıya gelen iki ordu savaş öncesi eski Arap geleneklerinden olan mübâreze ile savaşa başlamışlardır. Savaş başlamadan önce Mekkeli müşriklerden Utbe, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd ile birlikte meydana çıkarak karşılarına çıkacak er istemiştir. Utbe'nin bu çağrısı üzerine Ensâr'dan üç kişi karşılarına çıkınca Utbe “*Bizim sizinle herhangi bir işimiz yoktur*” deyip “*Ey Muhammed! Karşımıza kavmimizden dengimiz olan birilerini gönder*” sözleriyle Hz. Peygamber'e seslenmiştir⁸⁴. Utbe'nin bu seslenişi üzerine Hz. Peygamber “*Kalkın ey Hâşimoğulları! Kalk yâ Ubeyde! Kalk yâ Hamza! Kalk yâ Ali!*” diyerek onları mübârezeğe teşvik etmiştir. Utbe karşısına çıkan hemşehrilerine kim olduklarını sormuş; her biri kendisini tanıınca da “*İşte siz bizim denklerimizsiniz*” demiştir⁸⁵. Ubeyde b. Hâris ile Utbe, Hz. Hamza ile Şeybe, Hz. Ali ile Velîd karşı karşıya gelmiştir. Hz. Hamza ile Hz. Ali rakiplerini birkaç hamlede öldürmüşler ve o sırada ağır yaralanan Ubeyde b. Hâris'e yardım ederek onun rakibini de öldürmüşlerdir⁸⁶.

Burada üzerinde durmak istediğimiz husus Hz. Peygamber'in mübâreze için çıkardığı şahısların Resûl-i Ekrem'e olan yakınlıklarıdır. Bu üç şahsa baktığımızda Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'in amcası, Ubeyde b. Hâris ile Hz. Ali'nin ise Hz. Peygamber'in amcaoğulları oldukları görülmektedir; yani aralarında kan bağı mevcuttur. Burada Hz. Peygamber, müşriklerin karşısına yakın akrabalarını çıkararak Arap örfüne riâyet etmiştir. Bunun yanında rakiplerin Kureyş kabilesine mensup olmalarından dolayı karşılarına Ensâr'dan değil de Kureyş'e mensup olan akrabalarını çıkarmasının da gözden kaçmaması gereken bir husus olduğu kanaatindeyiz. Böylece

⁸³ Mustafa Zeki Terzi, “Savaş”, *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 194.

⁸⁴ Vâkıdî, I, 69; İbn Sa'd, II, 17;

⁸⁵ Vâkıdî, I, 68.

⁸⁶ Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, III, 345.

Müslümanların önderi olan Hz. Peygamber’i mübâreze esnasında kan bağı olan akrabaları temsil etmişlerdir.

Müşrikler ile Müslümanlar arasında Bedir ve Uhud’dan sonra meydana gelen bir diğer savaş Hicret’in 5. senesinde meydana gelen Hendek savaşı idi. Hendek savaşının en önemli anlarının başında beş müşrik süvarisinin hendeği geçmesi gelmektedir. Bu beş süvâri: İkrime b. Ebû Cehil, Nevfel b. Abdullâh, Dırâr b. Hattâb, Hubeyre b. Ebû Vehb ve Amr b. Abd idi⁸⁷. Bunlardan Amr b. Abd, bin ere denk tutulan ve o gün tamamıyla zırhlara bürünmüş bir savaşçı idi⁸⁸. Amr, atının başını çevirerek Müslümanlara “*Benimle çarpışacak kim varsa çıksın ortaya*” diyerek meydan okuyor ve karşısına çıkacak bir er istiyordu. Amr mübâreze yapmak için er istediğinde onun cesaretini ve kuvvetini iyi bilen Müslümanlar, sanki başlarına kuş konmuş gibi yerlerinden kımıldayamamışlardı⁸⁹.

Amr b. Abd’in bu çağrısına Hz. Ali karşılık vermiştir. Hz. Ali ayağa kalkarak “*Yâ Resûlallâh, onunla ben çarpışayım*” dediğinde ise Hz. Peygamber, “*Sen otur, o Amr’dır!*” buyurmuştur. Amr b. Abd “*Hani, sizden öldürülünce Cennet’e gideceğini iddia ettiğiniz kimseler; hani, nerede kaldılar? İçinizden meydana gelerek benimle çarpışacak kimse yok mu?*” diye tekrar seslenince, Hz. Ali tekrar ayağa kalkarak “*Onunla ben çarpışayım yâ Resûlallâh*” demiştir. Hz. Peygamber tekrar ona “*Sen otur! O, Amr’dır*” buyurmuştur. Amr b. Abd, üçüncü defa seslenerek çağrıda bulunup aralarında çarpışacak kimse olup olmadığını sorarak bir dörtlük okumuştur. Bunun üzerine Hz. Ali tekrar ayağa kalkarak “*Onunla ben karşılaşayım yâ Resûlallâh*” demiş ve Hz. Peygamber’in “*O, Amr’dır*” buyurması üzerine Hz. Ali, “*Onun Amr olması fark etmez*” karşılığını vermiş; Hz. Peygamber de sonunda onun mübâreze çıkmasına müsaade buyurmuştur⁹⁰.

Hz. Peygamber, Hz. Ali’nin Amr ile karşılaşmasına müsaade edince ona kendi kılıcını kuşandırmış, kendi zırhını giydirmiş ve sarığını onun başına sarmıştır⁹¹. Ve Hz.

⁸⁷ İbn İshâk, s. 400; İbn Hişâm, II, 138; Vâkıdî, I, 401.

⁸⁸ Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 258

⁸⁹ Vâkıdî, I, 401.

⁹⁰ Kadı Hüseyin b. Muhammed Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, (thk. Abdullah Muhammed Halilî) Beyrut 2009, I, 486; Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, V, 258.

⁹¹ Vâkıdî, I, 401; Diyarbekrî, I, 486-487.

Peygamber ona, “Allah’ım ona yardımını ihsan et⁹²! Allah’ım! Bedir günü benden Ubeyd’yi, Uhud günü de Hamza’yı aldın. Ali ise benim kardeşimdir ve amcamın oğludur. Beni yalnız başıma bırakma! Sen vârislerin en hayırlısıdır” diyerek dua etmiştir⁹³. Mübâreze de ilk hamleyi Amr b. Abd yapmıştır. Amr, Hz. Ali’ye kılıcıyla şiddetli bir darbe indirmiş, Hz. Ali ise bu hamleyi kalkanı ile karşılamıştır. Amr’ın darbesi o kadar şiddetli olmuştur ki, kılıcı kalkana saplanmış ve ucu da Hz. Ali’nin başını yaralamıştır. Bu hamleye karşılık sıranın kendisine gelmesiyle birlikte Hz. Ali de kılıcıyla Amr’a şiddetli bir darbe indirerek onu öldürmüş ve tekbir getirmeye başlamıştır⁹⁴.

Hz. Ali bu mübâreze de Hz. Peygamber’in vekîli olarak onu temsil etmiştir. Amr b. Abd, o dönem savaşlarında yaygın bir usul olan mübâreze ile karşısına bir rakip istemesine rağmen hiçbir sahâbî onun karşısına çıkmamıştır. Hiçbir sahâbînin Amr b. Abd’in karşısına çıkmaması gibi bir durumda ise Müslümanların komutanı olan Hz. Peygamber’in onun karşısına çıkması gerekecekti. Sahâbîlerin harekete geçemediği böyle bir durumda Hz. Ali, Amr’ın bu teklifine olumlu cevap vermiştir. Hatta yukarıda da zikretmeye çalıştığımız üzere Hz. Ali’nin, Amr’ın karşısına çıkmak üzere harekete geçmesine Hz. Peygamber ilk başlarda engel olmuşsa da, onun ısrarlı tavrı üzerine daha sonra ona izin vermiştir. Hz. Ali bu vazîfesini gözünü kırpmadan şecaatle yerine getirerek Hz. Peygamber’i başarı ile temsil ederek önüne siper olmuştur.

Sonuç

Temsil, insanoğlunun geçmişten itibaren birçok konuda uygulaya geldiği “bağlı yetki kullanımı” olarak tanımlanan bir konudur. “Benzemek, bir şeyin aynısını yapmak, bir kişi veya bir topluluk adına fiiliyatta bulunmak” manalarına gelen temsil ifadesi, terim olarak ise “Bir şahsın, hukukî veya herhangi bir mevzu ile alakalı bir konuyu başka bir şahıs adına onun izni ve görevlendirmesi ile yerine getirmesi işlemidir”. Bir kimsenin birine kendi adına hukukî işlem yapma yetkisi vermesini ve bu yetkiyi ifade eden vekâlet kavramı da akid, ahid ve antlaşma yapan tarafın aynı şartlarda bir başkasını temsilci kılması anlamını taşır.

⁹² İbn Sa’d, II, 68; Vâkıdî, I, 401.

⁹³ Diyarbekrî, I, 487.

⁹⁴ İbn İshâk, s. 401; Vâkıdî, I, 402; Taberî, *Târîh*, II, 94; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 72.

Temsil ve vekillik konumu Hz. Peygamber'in görevlendirmelerinde işlerlik kazanmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber ordu komutanı, vali, vergi memuru, kâtip gibi merkezî idareye bağlı görevlileri vazîfeye atamış ve bu önemli vazîfelere tayin ettiği memurlar onu temsilen vekâlet yetkilerini kullanmışlar ve sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber'in bu şekilde görev verdiği sahâbîler arasında Hz. Ali başta gelmektedir ve hususî bir yere sahiptir.

Hz. Ali henüz beş yaşlarında iken Hz. Peygamber'in himayesine girmiş ve onun yanında büyümüştür. Henüz çocuk yaşlarda olmasına rağmen Hz. Hatice ve Hz. Ebû Bekir gibi ilk inananlardan olmuştur. Hz. Ali ayrıca çocuk olmasına rağmen Hz. Peygamber'e bütün akrabalarının bulunduğu cemiyetlerde herkesin çekimser kalmasına rağmen destek olduğunu açıkça ifade etmiştir ve risâlet dönemi boyunca bütün varlığı, iradesi ve gücü ile Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır.

Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişen, vahyin inişine birebir şahit olan Hz. Ali, ayrıca Hz. Peygamber'in yaşayışını sürekli takip etmiş ve sünnetini yakından öğrenme imkânına sahip olmuştur. İslâm'ın tebliğinde Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş; bu mücâdelede üstün gayretler sarfetmiştir. Hz. Ali'nin en önemli vasıflarından birisi Ehl-i beyt içerisinde yer almış olmasıdır.

Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye her zaman ayrı bir değer vermiştir. Verdiği değeri birçok defa sözlü ve fiilî olarak ifade etmiştir. Muâhât esnasında Hz. Ali'yi kardeş edinmesi, kızı Hz. Fâtıma ile evlendirerek onu damadı yapması da ona verdiği değer açısından önem arz eder. Hz. Peygamber'in soyu da Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın evlilikleri ile devam etmiştir.

Taşıdığı bu hususiyetlerle bağlantılı olarak Hz. Ali, birçok noktada Hz. Peygamber'i temsil etmiş, akidlerin îfâsında ondan aldığı vekâletle çok sayıda görevi yerine getirmiştir. Hicret esnasında Hz. Peygamber'in yatağına yatarak büyük bir cesaret örneği göstermiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'de bulunan emânetleri onun adına sahiplerine ulaştırmış ve Hz. Peygamber'in emâneti olan Hz. Fâtıma'yı Medîne'ye getirerek Hz. Peygamber'e teslim etmiştir. Yine Hz. Peygamber'den aldığı emirler doğrultusunda Benî Kurayza gazvesinde de onu temsil etmiş, kuşatmayı şiddetlendirerek Yahudiler'in teslim olmalarını sağlamıştır. Tevbe sûresinin nâzil

olması üzerine de Hz. Peygamber'in vekâleten temsilcisi olarak bu sûreyi Hz. Ebû Bekir'in Hac emirliği esnasında Arafat, Mina ve Müzdelife'de insanlara tebliğ etmiştir.

Hayatının her anını Hz. Peygamber ile geçiren Hz. Ali, Tebük gazvesi hariç –ki bu esnada da Hz. Peygamber'in temsilcisi olarak Medîne'de kalmıştır- bütün savaşlara katılmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bu gazvelerde kahramanlıklarının yanında Hz. Peygamber'in sancaktarlığını da yapmıştır. Arap geleneğine binâen savaşlar mübâreze ile başladığı için Bedir ve Hendek Savaşları'nda mübârezelere çıkmış ve rakiplerini yenerek cesaretini ve yiğitliğini ortaya koymuştur. Hz. Ali, bunların yanında Sa'd b. Bekiroğulları, Tayy kabilesi ve Yemen seriyyelerinde de Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda komutan olarak görev almıştır.

Hayatını Hz. Peygamber ile geçirmiş olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in son anlarında da yanından ayrılmamış ve onun hizmetinde bulunmaya devam etmiştir. Hz. Peygamber ebedî âleme göç ettiği zaman da onun nâşının techîz ve tekfînini yaparak ona karşı son vazîfesini yerine getirmiştir. Bu îtibârla her daim Hz. Peygamber ile birlikte olmaya çalışan Hz. Ali hem ilmi hem de cesaret ve vazîfe şuuruyla Hz. Peygamber'i temsil etmiştir. Onun verdiği her vazîfeyi hakkıyla yerine getirerek temsil noktasında Hz. Peygamber'in güvenini ve desteğini kazanmıştır.

Bizlerde bu araştırmada Hz. Ali'nin bilinen birçok özelliği farklı bir bakış açısı ile ele almaya çalıştık. Hz. Peygamber ile Hz. Ali arasındaki bağı, temsil ve vekâlet kavramları açısından değerlendirdik. Daha önceki çalışmalarda genellikle siyasî ve ilmî yönleri ile ele alınmaya çalışılan Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e vekâleti noktasına dikkat çekilmemiştir. Bu araştırma ile biz Hz. Ali'nin bu yönüne vurgulamaya çalıştık.

Kaynakça

- AKTAN, Hamza, “Emânet”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, 83-84.
- APAK, Âdem, “Tay (Benî Tay)”, *DİA*, İstanbul 2014, XL, 187-188.
- ATAR, Fahrettin, “Kadı” *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 66.
- AVCI, Câsim, “Benî Kurayza”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 431-432.
- AYBAKAN, Bilal, “Vekâlet”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, 1-6.
- BELÂZÜRÎ, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ (279-829), *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk. Riyad Zirikli- Süheyl Zekkâr), I-XIII, Beyrut 1996.
- , *Fütûhu'l-Buldân*, (thk. Abdülkâdir Muhammed Ali), Beyrut 2000.
- BERKÎ, Ali Hikmet – Osman Keskiöglü, *Hâtemü'l Enbiyâ (Hz. Muhammed ve Hayatı)*, TDV Yayınları, Ankara 1997.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî-Muhibbüddîn el-Hatîb), I-IV, Kahire 1980.
- CANAN, İbrahim, *Hazreti Peygamberimizin Tebliğ Metotları-1*, Nesil Yayınları, İstanbul 1998.
- CEVÂD ALÎ, *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, I-IX, Beyrut 1970.
- DEMİRCAN, Adnan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, Beyan Yayınları, İstanbul 2008.
- EBÛ DÂVUD es-Sicistânî, Süleymân b. Eş'as b. İshâk (275/889), *es-Sünen*, (nşr. Ahmed Sa'd Ali), I-II, Kahire 1938.
- DİYARBEKRÎ, Kâdı Hüseyin b. Muhammed (990/1582), *Târîhu'l-hamîs* (thk. Abdullâh Muhammed Halîlî), I-III, Beyrut 2009.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013.
- FIĞLALI, Ethem Rûhi, *İmam Ali*, TDV Yayınları, Ankara 2011.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (817/1415), *Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut t.y.
- İBN ABDİLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullâh (463/1071), *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb* (thk. Ali Muhammed Bicâvî), I-IV, Beyrut 1992.
- İBN HİBBAN, Ebû Hâtim Muhammed (354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahhârü'l-hulefâ* (thk. Saîd Kerîm), Beyrut 1987.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Muhammed Fehmî es-Sercânî-Hayri Saîd), I-IV, Kahire 2003.

- İBN İSHÂK, Ebû Abdullâh Muhammed (151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Ahmed Ferîd el-Mizyâdî), I- II, Beyrut 2009.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (774/1372), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk. Mahmûd Ömer ed-Dimyâdî), Beyrut 2011.
- *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (thk. Abdullâh b. Abdurrahmân et-Türkî) I- XXI, Beyrut 1997.
- İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed (230/845), *Tabakâtü'l-Kübrâ* (thk. Ali Muhammed Ömer), I-X, Kahire 2001.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem (711/1311), *Lisânü'l-Arab* (tsh. Emîn M. Abdülvehhâb-M. Sâdık el-Ubeydî) I- XVIII, Beyrut 1997.
- İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasen İzzeddîn (630/1233), *el-Kâmil fi't-târih* (thk. Ebü'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî), I-XI, Beyrut 1987.
- *Üsdü'l-Gâbe fî ma'rifeti's-Sahâbe* (thk. Muhammed İbrahim el Bennâ), I- VI, Kahire 1973.
- KAPAR, Mehmet Ali, "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği", *İstem Dergisi*, , sy. I, ss. 41-50, Konya 2003.
- KARAMAN, Fikret ve diğerleri, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 2006.
- KÖKSAL, Mustafa Âsım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, I- XVIII, Şâmil Yayınları, İstanbul 1995.
- , *Peygamberler Târihi*, I-II, TDV Yayınları, Ankara 2011.
- KÜÇÜK, Raşit – İsmail Yiğit, *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebî)*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006.
- MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (261/875), *el-Câmiu's-sahîh* (thk. Yahyâ İsmâil), I- IX, Kahire 1998.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), *Hasâisü Ali b. Ebî Tâlib* (thk. Muhammed b. Şerîf), Beyrut t.y.
- SANCAKLI, Saffet, "Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Olan ilişkilerinin Önemi ve Analizi", *Hz. Ali Sempozyumu*, İzmir Müftülüğü, İzmir 2009.

- SARIÇAM, İbrahim, “Hz. Ali’nin Hayatı ve Şahsiyeti”, *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleri ile Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa Müftülüğü, Bursa 2004.
- TABERÎ, Ebû Câ’fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu’l-ümem ve’l-mülük* (thk. Muhammed Ali Beyzâvî), I-V, Beyrut 2012.
- TERZÎ, Mustafa Zeki, “Savaş”, *DİA*, İstanbul 2013, XXXVI, 189-200.
- TİRMÎZÎ, Ebû İsâ Muhammed (279/892), *es-Sünen*, (thk. Mahmûd Şâkir), I-V, Beyrut 2004.
- UYAR, Gülgûn, *Ehl-i Beyt (İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı)*, İFAV Yayınları, İstanbul 2005.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü’l-Megâzî* (thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed Atâ), I-II, Beyrut 2004.
- YAZIR, Hamdi, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, Huzur Yayınları, I-X, İstanbul 2007.
- YILDIRIM, Mustafa, “Vedîa”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, 596.
- ZERKA, Mustafa Ahmed (1999), *el-Fıkhü’l-İslâmî, fî sevbihî’l-cedîd*, Dımaşk 1964.